

EMIGRACIJA IR GLOBALIZACIJOS PROCESAI: IŠŠŪKIAI, ŠIUOLAIKINĖS TENDENCIJOS, PROBLEMOS, SPRENDIMAI

Indrė NAULICKAITĖ¹, Borisas MELNIKAS²

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius, Lietuva
El. paštas: ¹indre.nauli@gmail.com; ²borisas.melnikas@vgtu.lt

Santrauka. Straipsnyje kompleksiskai nagrinėjami emigracijos iš Lietuvos ir kitų Europos Sąjungos šalių Centrinėje ir Rytų Europoje procesai, vykstantys šiuolaikinėmis ekonomikos globalizacijos sąlygomis. Pagrindinis dėmesys teikiamas tiems emigraciją lemiantiems veiksniams, kuriems įtakos turi globalioje ekonomikoje vykstantys procesai, globaliu mastu besireiškiančios socialinės ir ekonominės aplinkybės. Straipsnyje atlikta teorinė studija, skirta migracijos ir emigracijos procesams šiuolaikinėje globalizacijos aplinkoje. Remiantis pateikta teorine koncepcija, skirta kompleksiskai įvertinti emigraciją lemiančius veiksnius, atlikti emigracijos iš Lietuvos ir iš kitų Europos Sąjungos šalių Centrinėje ir Rytų Europoje tyrimai, išryškinti emigracijos procesų ypatumai, atspindintys ekonomikos globalizacijos sąlygojamų aplinkybių įtaką. Atliekant empirinius tyrimus, panaudotas ekonominio matematinio modeliavimo instrumentarijus.

Reikšminiai žodžiai: ekonomikos globalizacija, emigraciją lemiantys veiksniai, emigracijos procesai, Lietuva, naujosios Europos Sąjungos šalys, panelinių duomenų analizė.

Įvadas

Temos aktualumas. Nors tarptautinė migracija ilgą laiką egzistavo ir prieš globalizacijos amžių, pasaulinės migracijos apimtis, greitis ir kompleksiskumas jo metu tapo beprecedenčiai – XXI a. net vadinamas „migracijos amžiumi“. Ekonomikos globalizacija pakeitė pasaulinės migracijos pobūdį ir apimtį. Dėl sparčių globalizacijos tempų migracija per pastaruosius 30 metų išaugo labiau nei bet kada – 2013 m. tarptautinių migrantų skaičius siekė net 232 mln. asmenų.

Lietuva priskiriama šalims, kuriose šiuo metu vyrauja itin didelė emigracija. Šalis pasižymi didžiausiu neigiamu tarptautinės migracijos saldo, tenkančiu 1000-iai gyventojų, lyginant su kitomis Europos Sąjungos šalimis. Siekiant mažinti emigracijos mastą, įvertinti emigracijos įtaką valstybės ekonomikai, svarbu tiek moksliniu, tiek praktiniu aspektu įvertinti pagrindines priežastis ir veiksnius, lemiančius sprendimą emigruoti.

Nors emigraciją lemiančių veiksnių tyrimams įvairių autorių darbuose skiriama daug dėmesio, tačiau tyrimų, analizuojančių emigraciją lemiančius veiksnius, rezultatai nėra vienareikšmiai, kai kuriais atvejais net vieni kitiems prieštaraujantys. Pažymėtina, kad daugumoje šių tyrimų, siekiant įvertinti emigraciją lemiančius veiksnius, laikomasi prielaidos, kad migracinius šalies gyventojų sprendimus le-

mia situacija, esanti konkrečioje šalyje. Tyrimų, kuriais būtų siekiama įvertinti emigraciją lemiančius veiksnius, atsisakant prielaidos, kad emigracija priklauso tik nuo situacijos ir veiksnių tam tikroje šalyje ir analizuojant skirtumus tarp konkrečių šalių porų, tarp kilmės šalies ir kiekvienos tikslos šalies, atlikta nedaug.

Tyrimo objektas – emigracijos procesai ekonomikos globalizacijos sąlygomis ir emigraciją lemiantys veiksniai.

Tyrimo tikslas – išnagrinėjus emigracijos procesus ekonomikos globalizacijos sąlygomis, emigraciją lemiančius veiksnius teoriniu aspektu ir sudarius emigraciją lemiančių veiksnių vertinimo teorinę koncepciją, atsižvelgiant į ekonomikos globalizacijos aplinkybes, ją empiriškai patikrinti Lietuvos ir kitų naujųjų Europos Sąjungos šalių atvejais.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti teorinę studiją, skirtą kompleksiskai išnagrinėti emigracijos procesams ekonomikos globalizacijos sąlygomis.
2. Sudaryti emigracijos procesams, emigraciją lemiantiems veiksniams ekonomikos globalizacijos sąlygomis analizuoti ir vertinti skirtą teorinę koncepciją.
3. Įvertinti migracijos situaciją globaliu mastu ir Europos Sąjungos šalyse.

4. Pritaikius sudarytą emigracijos procesams ekonomikos globalizacijos sąlygomis nagrinėti ir vertinti skirtą teorinę koncepciją, įvertinti emigraciją iš Lietuvos ir kitų naujų Europos Sąjungos šalių lemiančius veiksnius 1998–2013 metų laikotarpiu.
5. Remiantis atliktais empiriniais tyrimais, pateikti emigrantų iš Lietuvos masto prognozes.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, lyginimas, sisteminimas, klasifikacija, apibendrinimas, dinaminių eilučių analitinis metodas, grafinis duomenų vaizdavimas, klasterinė analizė, daugialypė koreliacinė ir regresinė analizės, prognozavimas.

Migraciją aiškinančios teorijos

Pažymima, kad nėra vienos universalios migracijos teorijos (Fihel *et al.* 2006). Migracijos teorijos migracijos procesą nagrinėja dalimis, pabrėždamos vieną ar kitą aspektą (Maslauskaitė, Stankūnienė 2007; Janušauskas *et al.* 2009; Karalevičienė, Matuzevičiūtė 2009; Damulienė 2013; Kasnauskienė 2006). Pažymima, kad migracijos teorijas derėtų vertinti ne kaip alternatyvas, o kaip viena kitą papildančias.

Migracijos teorijoms, kurių analizės objektas – tarptautinės migracijos pradžia bei migraciją sukeliantys veiksniai, galima priskirti šias teorijas: neoklasikinę migracijos teoriją, naująją ekonominę migracijos teoriją, dviejų darbo rinkų teoriją ir pasaulio sistemų teoriją.

Neoklasikinė ekonomikos teorija sietina su W. A. Lewis (1954) ekonominio augimo modeliu, esant neribotai darbo pasiūlai.

Neoklasikinę migracijos teoriją, kuri analizuoja ekonomines migracijos priežastis, galima suskirstyti į *neoklasikinę makroekonominę* ir *neoklasikinę mikroekonominę teorijas*. Pagrindiniai makroekonominiai migracijos veiksniai yra darbo užmokesčio bei darbo jėgos paklausos ir pasiūlos skirtumai tarptautinėse rinkose (Motieka *et al.* 2006; Čiarnienė *et al.* 2009; Janušauskas *et al.* 2009; Valavičienė 2013). Motieka (2006) pastebi, kad šie skirtumai lemia darbo jėgos judėjimą iš rinkų, kurioms būdingas žemesnis darbo užmokestis ir kurios yra perpildytos darbo jėgos, į rinkas, pasižyminčias didesne darbo jėgos pakausa bei aukštesniu darbo užmokesčiu.

Kaip ir neoklasikinė migracijos teorija, *naujoji ekonominė migracijos teorija* taip pat analizuoja ekonomines migracijos priežastis (Stulgienė, Daunorienė 2009). Pagrindinis šios teorijos teiginys, kad sprendimą dėl migracijos priima ne atskiras individas, bet šeima, namų ūkis ar kitos su individu susijusios grupės (Massey *et al.* 1993; Bijak 2006; Kasnauskienė 2006; Barcevičius 2012). Pagal šią teoriją, priešingai nei pagal neoklasikinę migracijos

teoriją, darbo užmokesčio skirtumai tarp kilmės ir tikslo šalių nėra pagrindinis emigraciją lemiantis veiksnys (Bijak 2006; Fihel *et al.* 2006). Rizikos sumažinimas šeimoje gali būti svarbesnis tarptautinę migraciją lemiantis veiksnys nei darbo užmokesčio skirtumai tarp šalių.

Dviejų darbo rinkų teorija bei *pasaulio sistemų teorija* pateikia skirtingą požiūrį nei neoklasikinė ekonominė teorija ir akcentuoja istorinius struktūrinius veiksnius, lemiančius migracijos srautus tarp ekonomiškai silpnėsių ir išsivysčiusių šalių (Barcevičius 2012). Dviejų darbo rinkų teorija pažymi, kad šalyje egzistuoja dvi darbo rinkos: pirmoji darbo rinka suteikia aukštas pajamas ir yra skirta išsilavinusiems, aukštos kvalifikacijos vietiniams gyventojams, o antrajai darbo rinkai būdingi pavojingi bei mažai apmokami darbai, kurių imasi imigrantai, nes jų nenori dirbti vietiniai gyventojai (Čiarnienė *et al.* 2009; Karalevičienė, Matuzevičiūtė 2009).

Remiantis *pasaulio sistemų teorija*, emigracijos srautus lemia darbo jėgos judėjimas iš periferijos į centrą (Motieka *et al.* 2006; Karalevičienė, Matuzevičiūtė 2009). Kiti autoriai (Maslauskaitė, Stankūnienė 2007; Jančaitytė *et al.* 2009) nurodo, kad pasaulio darbo potencialas yra susiskirstęs ne tik į pagrindinę ir periferinę zonas, bet taip pat ir į pusiau periferinę (tarpinę) zoną. Migracijos srautų iš pusiau periferinės zonos kryptys gali būti tiek centras, tiek periferija.

Migracijos teorijoms, kurios aiškina tarptautinės migracijos tęsimąsi ir / ar migracijos srautų kryptį, galima priskirti šias teorijas: migracijos tinklo teoriją, migracijos sistemų teoriją bei kumuliatyvaus priešastingumo teoriją.

Migracijos tinklo teorija (Massey *et al.* 1993) aiškina priežastis, kurios palaiko migracijos srautus iš vienos valstybės į kitą, net sumažėjus pradinėms emigraciją lėmusioms paskatoms (Jennissen 2004; Barcevičius 2012). Remiantis šia teorija, emigracija aiškinama kaip save generuojantis veiksnys (Čiarnienė *et al.* 2009): pati migracija skatina migraciją (De Haas 2009). Massey *et al.* (1993) teigia, kad migracijos tinklai – tai tarpasmeniniai ryšiai tarp migrantų ir jų šeimų, giminių, draugų, likusių kilmės šalyje. Mokslinėje literatūroje (Massey *et al.* 1993; Fihel *et al.* 2006) pastebima, kad migracijos tinklai padidina tarptautinės emigracijos tikimybę, nes jie sumažina persikėlimo kaštus bei riziką. Migracijos tinklai potencialius migrantus informuoja apie galimybes įsidarbinti, įsikurti, suteikia kitą informaciją, kuri reikalinga siekiant prisitaikyti kitoje šalyje (Gečienė 2009).

Migracijos tinklo teorija yra glaudžiai susijusi su *migracijos sistemų teorija*. Remiantis migracijos sistemų teorija, migracija apibūdinama kaip makrolygmens bei mikrolygmens struktūrų tarp dviejų teritorijų sąveikos rezultatas. Makrolygmens struktūros apibūdinamos kaip

instituciniai veiksniai, o mikrolygmens struktūros – pačių emigravusių asmenų patirtys, įsitikinimai bei tinklai (Motieka *et al.* 2006; Čiarnienė *et al.* 2009; Janušauskas *et al.* 2010).

Kumuliatyvaus priešastingumo teorija pabrėžia tai, kad migracija turi grįžtamąjį poveikį tiek individo motyvacijai, tiek ekonominėms bei socialinėms struktūroms (Massey *et al.* 1993). Remiantis šia teorija, migracija yra evoliucinis procesas, kuris dėl įvairių grįžtamojo ryšio mechanizmų lemia institucinius ir socialinius – ekonominius pokyčius tiek kilmės, tiek tikslo šalyse (Bijak 2006).

Emigraciją lemiantys veiksniai

Pažymėtina, kad migracijos veiksniai yra labai įvairūs ir gali būti klasifikuojami į įvairias grupes. Sipavičienė ir Stankūnienė (2011) teigia, kad migraciją lemiantys veiksniai „neretai persipina, o jų kombinacijos ne tik suformuoja migracijos srautus, bet ir lemia vyraujančius migracijos tipus, modelius“. Migracijos srautų apimtis ir kryptis gali lemti tiek kilmės šalies, tiek tikslo šalies veiksniai (Polgreen, Simpson 2010).

Mokslinėje literatūroje (Čiarnienė *et al.* 2009) taip pat pabrėžiama, kad tik tam tikri migraciją lemiantys veiksniai gali būti paveikti valstybės vykdomos politikos. Labiausiai valdžios priemonės veikia politinius ir ekonominius veiksnius, mažiau – socialinius, kultūrinius veiksnius.

Pažymima, kad migraciją dažniausiai lemia *ekonominiai veiksniai* (Mansoor, Quillin 2006; Kainth 2009). Pagrindiniais ekonominiais tarptautinę migraciją lemiančiais veiksniais įvardijami šalių darbo užmokesčio (pajamų) dydžio skirtumai, šalių ekonominio išsivystymo lygio skirtumai, šalių gyvenimo lygio skirtumai, užimtumo ir nedarbo lygiai šalyse (Daugėla *et al.* 2000; Kvainauskaitė 2004; Karalevičienė, Matuzevičiūtė 2009), valstybės ir vietinės valdžios politika verslo sąlygų ir mokesčių atžvilgiu (Kvainauskaitė 2004).

Globalizacija yra itin reikšmingas veiksnys, lemiantis migraciją (Castles 2004; Motieka *et al.* 2006; Čiarnienė, Kumpikaitė 2008; McCann *et al.* 2010). Anot Motiekos *et al.* (2006), ekonomikos globalizacijos procesai, skatinami asmenų judėjimą, mažindami migracijos sąnaudas, sukuria komunikacijos ir transportavimo kanalus, migracijai palankią kultūrinę ir politinę aplinką. Spartūs ekonominiai, politiniai, technologiniai ir kultūriniai pokyčiai, susiję su globalizacija, turi reikšmingą poveikį migracijos apimtims, kryptims ir pobūdžiui (Castles 2004). Ekonomikos globalizacija, pasireiškianti kapitalistinės rinkos įsiskverbimu į silpniau išsivysčiusias šalis, pasižyminčias itin silpna rinka, besivystančiose šalyse lemia ekonominius, socialinius,

politinius ir kultūrinius pokyčius, kurie skatina asmenis ieškoti naujų ekonominio išlikimo strategijų. Šiam požiūriui pritaria Čiarnienė, Kumpikaitė (2008), teigdamos, kad būtent ekonomikos globalizacija, didindama netolygumus tarp šalių, lėmė beprecedentę tarptautinės migracijos mastą. Vis dėlto globalizacija gali būti traktuojama ne tik kaip migraciją lengvinantis veiksnys, bet ir kaip šį reiškinį slopinantis veiksnys.

Emigracijos procesams ekonomikos globalizacijos sąlygomis analizuoti ir vertinti skirtas perspektyvus teorinis požiūris

Atlikus empirinių tyrimų analizę, nustatyta, kad didžiojoje jų dalyje, siekiant įvertinti emigraciją lemiančius veiksnius, laikomasi prielaidos, kad migracinius gyventojų sprendimus lemia tik situacija, esanti konkrečioje šalyje, o ekonomikos globalizacijos poveikis emigracijai vertintas retai. Empirinių tyrimų, kuriais būtų siekiama įvertinti emigraciją lemiančius veiksnius, atsisakant prielaidos, kad emigracija priklauso tik nuo situacijos ir veiksnių tam tikroje šalyje ir analizuojant skirtumus tarp konkrečių šalių porų, t. y. tarp kilmės („siunčiančiosios“) šalies ir kiekvienos tikslo („priimančiosios“) šalies, atlikta nedaug. Dėl šios priežasties, taip pat dėl to, kad minėtas modelis, kuriame būtų nagrinėjami skirtumai tarp kilmės ir tikslo šalių, leistų tiksliau įvertinti veiksnius, lemiančius emigraciją, straipsnyje, siekiant įvertinti emigraciją iš Lietuvos ir kitų naujųjų Europos Sąjungos šalių lemiančius veiksnius, bus sudarytas daugialypės regresijos modelis, į kurį įtraukti nepriklausomi kintamieji, išreikšti kaip skirtumai tarp kiekvienos kilmės šalies ir tikslo šalies.

Į teorinį modelį įtraukti pagrindiniai ekonominiai tarptautinę emigraciją lemiantys veiksniai: kilmės ir tikslo šalių ekonominio išsivystymo lygio, darbo užmokesčio dydžio, nedarbo lygio skirtumai, užimtumo lygio skirtumai, taip pat šalių ekonomikos globalizacijos lygio skirtumai. Siekiant veiksnius kiekybiškai išreikšti kaip skirtumus tarp kiekvienos kilmės šalies ir kiekvienos tikslo šalies, apskaičiuoti palyginimo santykiniai dydžiai (1 lentelė).

Regresinėje analizėje įvertinti veiksniai, kurie išreikšti kaip skirtumai tarp kiekvienos naujosios ES šalies (Čekijos Respublikos, Estijos, Kipro, Latvijos, Lenkijos, Slovakijos, Slovėnijos, Lietuvos, Bulgarijos, Rumunijos, Kroatijos. Dėl statistinių duomenų prieinamumo teko pašalinti Malta ir Vengriją) ir kiekvienos iš 23 tyrimui tikslo šalių (21 ES priklausančios šalies, Norvegijos ir JAV – priklausančių EBPO organizacijai). Vienas iš pagrindinių šalies globalizacijos mastą vertinančių indeksų – KOF globalizacijos indeksas (angl. *KOF Index of Globalization*). Siekiant įver-

1 lentelė. Kintamųjų koncepcijos formavimas

Table 1. Operationalization of variables

Kintamieji	Rodikliai	Autoriai, pasirinktus veiksmius išmatavę nurodytais arba panašiais rodikliais
Priklausomas kintamasis	Emigrantų iš kilmės šalies skaičius į emigracijos tikslo šalį	Ahmad <i>et al.</i> (2008); Dapkus, Matuzevičiūtė (2008); Čiarnienė <i>et al.</i> (2009); Kumpikaitė, Žičkutė (2012 a); Son, Noja (2012); Sulaimanova, Bostan (2014); Darkwah, Verter (2014).
Šalių ekonominio išsivystymo lygio (BVP 1 gyv., išreikštas PGS vnt.) santykis		Čiarnienė <i>et al.</i> (2009); Butkus, Matuzevičiūtė (2010); Herken-Krauer (2011); Son, Noja (2012); Martinaitis, Ivanauskaitė (2012); Sulaimanova, Bostan (2014).
Šalių darbo užmokesčio (vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio, JAV dol.) santykis		Čiarnienė <i>et al.</i> (2009); Martinaitis, Ivanauskaitė (2012).
Šalių nedarbo lygio (vidutinio metinio nedarbo lygio, proc.) santykis		Ahmad <i>et al.</i> (2008); Sipavičienė, Stankūnienė (2011); Kumpikaitė, Žičkutė (2012 b); Čiarnienė <i>et al.</i> (2009); Son, Noja (2012); Butkus, Matuzevičiūtė (2010); Martinaitis, Ivanauskaitė (2012); Darkwah, Verter (2014).
Šalių užimtumo lygio (vidutinio metinio 15–64 m. amžiaus gyventojų užimtumo lygio, proc.) santykis		Butkus, Matuzevičiūtė (2010); Damulienė (2013).
Šalių ekonomikos globalizacijos masto (indekso) santykis		Pekarskienė, Susnienė (2011)

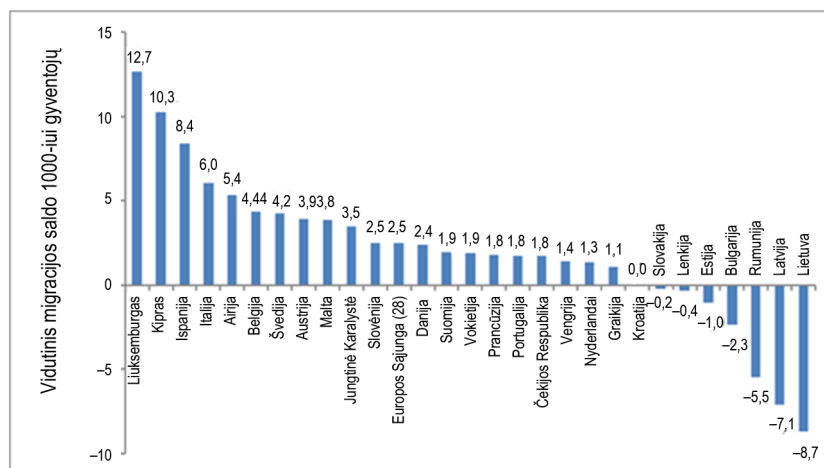
tinti Lietuvos ir tyrimui pasirinktų tikslo šalių ekonomikos globalizacijos mastą, pasirinktas į KOF globalizacijos indekso skaičiavimą įtraukiamas ekonomikos globalizacijos indeksas. Ekonomikos globalizacijos indeksas apskaičiuojamas naudojant realius ekonominius srautus (50 proc.) ir ekonominius apribojimus (50 proc.) (Dreher 2006).

Migracijos situacijos globaliu mastu ir Europos Sąjungos šalyse vertinimas

1990–2013 metais tarptautinių migrantų skaičiui pasaulyje buvo būdinga augimo tendencija. 2013 m. pasaulyje migrantų skaičius, lyginant su 1990 m., padidėjo 50,18 proc. ir siekė net 231,52 mln. asmenų (Jungtinių Tautų ekonomikos ir socialinių reikalų departamentas 2013 b). Nustatyta, kad visu analizuojamu laikotarpiu didesnis migrantų skaičius buvo užfiksuotas išsivysčiusiuose pasaulio regionuose nei besivystančiuose regionuose. Didžiausias tarptautinių migrantų skaičius 1990–2013 m. nustatytas Europoje ir Azijoje (vidutinis migrantų skaičius minėtu laikotarpiu Europoje buvo lygus 61,72 mln. asmenims, atitinkamai Azijoje – 43,99 mln.).

Kaip matyti iš 1 pav., vidutinio migracijos saldo, 1000-iai gyventojų, reikšmės atskirose ES šalyse analizuojamu 1998–2013 metų laikotarpiu buvo gana skirtingos. Neigiamą vidutinį migracijos saldo 1000-iai gyventojų nagrinėjamu laikotarpiu turėjo tik Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija, Slovakija, Rumunija ir Bulgarija.

Lietuva nagrinėjamu laikotarpiu pasižymėjo didžiausia neigiama vidutinio migracijos saldo 1000-iai gyventojų reikšme, lyginant su kitomis ES šalimis. Didesnis išvykusiųjų iš šalies nei atvykusiųjų į šalį skaičius Lietuvai buvo būdingas kiekvienais nagrinėjamais metais. Be to, Lietuvai

1 pav. Vidutinis migracijos saldo, tenkantis 1000-iai gyventojų, Europos Sąjungos šalyse 1998–2013 metų laikotarpiu (sudaryta autorių, remiantis Eurostat duomenimis, 2015)

Fig. 1. The average net migration per 1,000 inhabitants, the European Union countries for the period from 1998 to 2013 (developed by the authors according to Eurostat, 2015)

didžiausias neigiamas migracijos saldo 1000-iai gyventojų, lyginant su kitomis ES šalimis, buvo būdingas visais analizuojamais metais, išskyrus 2001–2002, 2007–2009 ir 2013 metų laikotarpius. Didžiausią teigiamą vidutinį migracijos saldo 1000-iai gyventojų analizuojamu laikotarpiu turėjo Liuksemburgas, Kipras, Ispanija, Italija. Skirtumai tarp šalių, kuriuos lemia politinis ir ekonominis, socialinis ir kultūrinis vystymasis, skatina migracijos srautus (IOM 2003).

Emigraciją iš Lietuvos ir kitų naujų Europos Sąjungos šalių lemiančių veiksnių vertinimas

Nustatyta, kad Lietuvos ir tikslo šalių vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio santykį ir Lietuvos ir tikslo šalių BVP vienam gyventojui santykį sieja stiprus tiesioginis ryšys. Šalių ekonominio išsivystymo lygio santykis pašalintas iš tolimesnio tyrimo.

Siekiant į regresijos modelio nepriklausomų kintamųjų aibę, naudojant pseudokintamuosius, įtraukti kategorinį kintamąjį – tikslo šalį, 23 tikslo šalis, atliekant klasterinę analizę, suskirstytos į grupes pagal emigrantų iš Lietuvos į minėtas tikslo šalis srautus.

Siekiant panaikinti I regresijos modelyje nustatytą teigiamą autokoreliaciją, į modelį įtrauktas vėluojantis priklausomas kintamasis (įtrauktas kaip nepriklausomas kintamasis). 2 lentelėje pateiktas sudaryto II regresijos modelio atitiktis regresinės analizės prielaidoms vertinimas.

Kaip matyti iš 2 lentelės, regresijos modelio koreguotas determinacijos koeficientas, taip pat ir sudarytas modelis yra statistiškai reikšmingi ir modelį naudoti yra

tikslinga. Galima teigti, kad sudarytas daugialypės regresijos modelis paaiškina 79,6 proc. emigracijos iš Lietuvos variacijos skirtumą, o 20,4 proc. emigracijos iš Lietuvos variacijos skirtumą paaiškina kiti neįvertinti ir į sudarytą daugialypės regresijos modelį neįtraukti veiksniai. Svarbu pastebėti, kad minėtos išvados daromos laikantis „ceteris paribus“ prielaidos, jog kitos sąlygos yra tos pačios, t. y., kinta tik nagrinėjami kintamieji, o kiti kintamieji išlieka pastovūs. Nustatyta, kad tarp emigrantų iš Lietuvos skaičiaus ir į daugialypės regresijos modelį įtrauktų nepriklausomų kintamųjų yra stiprus ryšys.

Siekiant panaikinti galimą neigiamą nustatyto duomenų heteroskedastiškumo įtaką regresinės analizės rezultatams, panaudotos White formos standartinės paklaidos. Gauti koreguoti daugialypės regresijos modelio, kuriuo siekiama įverti emigraciją iš Lietuvos lemiančius veiksniai, koeficientai pateikti 3 lentelėje.

Kaip matyti iš 3 lentelėje pateiktų koreguotų statistinio reikšmingumo lygmenų – reikšmių, statistiškai reikšmingą poveikį emigracijai iš Lietuvos turi šie į regresijos modelį įtraukti nepriklausomi kintamieji: Lietuvos ir tikslo šalių užimtumo lygio santykis, ankstesnių metų emigrantų iš Lietuvos į tikslo šalį skaičius (gali būti vertinamas kaip migrantų tinklų veiksnys). Nustatyta, kad į modelį įtraukti veiksniai: Lietuvos ir tikslo šalių darbo užmokesčio santykis, nedarbo lygio santykis ir ekonomikos globalizacijos indekso santykis yra statistiškai nereikšmingi ir nagrinėjama metų laikotarpiu neturėjo reikšmingo poveikio emigracijai iš Lietuvos.

2 lentelė. II daugialypės regresijos modelio, vertinančio emigraciją iš Lietuvos lemiančius veiksniai, atitiktis regresinės analizės prielaidoms

Table 2. Compliance of II multiple regression model for assessing the determinants of the emigration from Lithuania with regression analysis assumptions

II modelis, k = 11, n = 335		
Daugialypės koreliacijos koeficientas		0,896
Koreguotas determinacijos koeficientas		0,796 (p3 = 0,000)
Autokoreliacija	Durbino – Vatsono kriterijaus reikšmė (d)	dL = 1,665; dU = 1,874; 4–dU = 2,126; 4 – dL = 2,335; d = 1,676
Heteroskedastiškumas	Breusch – Pagan testo reikšmė	0,0000
Multikolinearumas	Nepriklausomi kintamieji	VIF statistika
	Darbo užmokesčio santykis	1,783
	Nedarbo lygio santykis	1,756
	Užimtumo lygio santykis	1,949
	Ekonomikos globalizacijos indeksų santykis	2,173
	d_1	1,445
	d_2	1,330
	d_3	1,906
	d_4	1,992
	d_5	1,491
	d_6	1,572
	Vėluojantis priklausomas kintamasis	2,454

3 lentelė. Koreguoti daugialypės regresijos modelio, vertinančio emigraciją iš Lietuvos lemiančius veiksnius, koeficientai
Table 3. The adjusted coefficients of the multiple regression model assessing the determinants of emigration from Lithuania

	Koreguoti koeficientai		
	B	t	Statistinio reikšmingumo lygmuo – p (Sig.)
Konstanta	700	2,0	0,03
Darbo užmokesčio santykis	200	1,0	0,1
Nedarbo lygio santykis	-20	-0,5	0,6
Užimtumo lygio santykis	-1000	-4,0	0,0002
Ekonomikos globalizacijos indeksų santykis	600	2,0	0,1
d_1	2000	3,0	0,005
d_2	900	5,0	0,000008
d_3	6000	5,0	0,000005
d_4	2000	3,0	0,0008
d_5	2000	5,0	0,000007
d_6	300	6,0	0,00000008
Vėluojantis priklausomas kintamasis	0,4	4,0	0,0002

Remiantis nustatytu neigiamu koeficiento įverčio ženklu, galima teigti, kad Lietuvos ir tikslo šalių užimtumo lygio santykį ir emigrantų iš Lietuvos į tikslo šalis skaičių sieja atvirkštinė priklausomybė, t. y. didėjant Lietuvos ir tikslo šalių užimtumo lygio santykiui (t. y. Lietuvos ir tikslo šalių vidutinio metinio 15–64 m. amžiaus gyventojų užimtumo lygio skirtumui), emigrantų iš Lietuvos į tikslo šalis skaičius mažėja. Tarp į regresijos modelį įtraukto ankstesnių metų emigrantų iš Lietuvos į tikslo šalis skaičiaus ir priklausomo kintamojo egzistuoja tiesioginė priklausomybė.

Nustatyta, kad reikšmingi Airijos, Ispanijos ir Norvegijos, Jungtinės Karalystės, JAV, Vokietijos, taip pat Danijos, Švedijos, Italijos, Nyderlandų ir Prancūzijos

pseudokintamieji. Galima teigti, kad į minėtas tikslo šalis, visoms sąlygoms esant lygioms, išvyko daugiau Lietuvo gyventojų.

Emigraciją iš naujųjų Europos Sąjungos šalių lemiančių veiksnių vertinimas

Siekiant nustatyti ar emigrantų iš naujųjų ES šalių: Čekijos Respublikos, Estijos, Kipro, Latvijos, Lenkijos, Slovakijos, Slovėnijos, taip pat ir Lietuvos, Bulgarijos, Rumunijos, Kroatijos, skaičių į tyrimui pasirinktas tikslo šalis ir pasirinktus veiksnius 1998–2013 metais iš tiesų siejo priežastinis ryšys, taip pat atlikta regresinė analizė.

II daugialypės regresijos modelio atitiktis regresinės analizės prielaidoms vertinimas pateiktas 4 lentelėje.

4 lentelė. II daugialypės regresijos modelio, vertinančio emigraciją iš naujųjų Europos Sąjungos šalių lemiančius veiksnius, atitiktis regresinės analizės prielaidoms

Table 4. Compliance of II multiple regression model assessing the determinants of emigration from the new European Union countries with regression analysis assumptions

II modelis (ln), k = 11, n = 3337		
Daugialypės koreliacijos koeficientas		0,901
Koreguotas determinacijos koeficientas		0,811 (p = 0,000)
Autokoreliacija	Durbino – Vatsono kriterijaus reikšmė (d)	dL = 1,665; dU = 1,874; 4 – dU = 2,126; 4 – dL = 2,335; d = 1,973
Heteroskedastiškumas	Breusch – Pagan testo reikšmė	0,0000
	Nepriklausomi kintamieji	VIF statistika
Multikolinearumas	Darbo užmokesčio santykis	1,426
	Nedarbo lygio santykis	1,887
	Užimtumo lygio santykis	2,492
	Ekonomikos globalizacijos indeksų santykis	1,374
	d_1	1,502
	d_2	1,392
	d_3	1,353
	d_4	1,203
d_5	1,275	
d_6	1,438	
Vėluojantis priklausomas kintamasis		1,344

Kaip matyti iš 4 lentelės, modelio koreguotas determinacijos koeficientas, taip pat ir sudarytas daugialypės regresijos modelis yra statistiškai reikšmingi ir modelį naudoti yra tikslinga. Galima teigti, kad sudarytas regresijos modelis paaiškina 81,1 proc. emigracijos iš naujų ES šalių: Čekijos Respublikos, Estijos, Kipro, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Slovakijos, Slovėnijos, Bulgarijos, Rumunijos ir Kroatijos variacijos skirtumų, o 18,9 proc. emigracijos iš šių kilmės šalių variacijos skirtumų paaiškina kiti neįvertinti ir į sudarytą regresijos modelį neįtraukti veiksniai. Tokios išvados daromos laikantis „ceteris paribus“ prielaidos. Galima teigti, kad tarp emigrantų iš Lietuvos skaičiaus ir į regresijos modelį įtrauktų nepriklausomų kintamųjų yra stiprus ryšys.

Siekiant panaikinti neigiamą duomenų heteroskedastiškumo įtaką regresinei analizei, panaudotos White formos standartinės paklaidos. Gauti koreguoti daugialypės regresijos modelio koeficientai pateikti 5 lentelėje.

Kaip matyti iš 5 lentelėje pateiktų koreguotų statistinio reikšmingumo lygmenų emigracijai iš naujų ES šalių: Čekijos Respublikos, Estijos, Kipro, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Slovakijos, Slovėnijos, Bulgarijos, Rumunijos ir Kroatijos, turi šie į regresijos modelį įtraukti nepriklausomi kintamieji: minėtų kilmės šalių ir emigrantų iš šių šalių emigracijos tikslo šalių darbo užmokesčio santykis, nedarbo lygio santykis, užimtumo lygio santykis, ekonomikos globalizacijos indeksų santykis, taip pat ankstesnių metų emigrantų iš naujų ES šalių į tikslo šalis skaičius (į sudarytą daugialypės regresijos modelį šis veiksnys įtrauktas kaip vėluojantis priklausomas kintamasis ir gali būti vertinamas kaip migrantų tinklų veiksnys).

Nustatyta, kad kilmės ir tikslo šalių darbo užmokesčio santykį ir emigrantų iš kilmės šalių į tikslo šalis skaičių

sieja atvirkštinė priklausomybė, t. y. didėjant kilmės šalių ir emigracijos tikslo šalių darbo užmokesčio santykiui, mažėja emigrantų iš kilmės šalių į tikslo šalis skaičius. Atvirkštinė priklausomybė taip pat nustatyta tarp į modelį įtraukto kilmės ir tikslo šalių užimtumo lygio santykio ir emigrantų iš kilmės šalių į tikslo šalis skaičiaus, t. y. didėjant kilmės šalių ir tikslo šalių užimtumo lygio santykiui, emigrantų iš naujų ES šalių į tikslo šalis skaičius mažėja. Atvirkštinė priklausomybė taip pat nustatyta tarp kilmės šalių ir tikslo šalių ekonomikos globalizacijos indeksų santykio ir emigrantų iš kilmės šalių į tikslo šalis skaičiaus, t. y. didėjant kilmės šalių ir tikslo šalių ekonomikos globalizacijos indeksų santykiui, emigrantų iš naujų ES šalių į tikslo šalis skaičius mažėja. Remiantis teigiamais koeficientų įverčių ženklais, nustatyta, kad kilmės šalių ir tikslo šalių nedarbo lygio santykį ir emigrantų iš kilmės šalių į tikslo šalis skaičių sieja tiesioginė priklausomybė, t. y. didėjant tyrimui pasirinktų naujų ES šalių ir tikslo šalių nedarbo lygio santykiui, didėja ir emigrantų iš minėtų kilmės šalių į tikslo šalis skaičius. Tiesioginė priklausomybė taip pat nustatyta tarp į modelį įtraukto ankstesnių metų emigrantų iš naujų ES šalių į tikslo šalis skaičiaus ir priklausomo kintamojo.

Įvertinus į modelį įtrauktų tikslo šalių pseudokintamųjų statistinį reikšmingumą, nustatyta, kad į Vengriją, Čekijos Respubliką, Belgiją, Nyderlandus ir Norvegiją, Ispaniją ir Italiją, Jungtinę Karalystę, Vokietiją, Austriją ir JAV, palyginti su bazine tikslo šalių grupe (į kurią įtraukta aštuonios likusios tyrimui pasirinktos tikslo šalys: Lenkija, Estija, Portugalija, Slovėnija, Graikija, Prancūzija, Suomija ir Liuksemburgas), visoms sąlygoms esant lygioms, emigravo daugiau naujų ES šalių gyventojų. Nustatyta, kad Slovakijos, Danijos, Švedijos ir Airijos pseudokintamasis nėra statistiškai reikšmingas.

5 lentelė. Koreguoti daugialypės regresijos modelio, vertinančio emigraciją iš naujų Europos Sąjungos šalių lemiančius veiksniai, koeficientai

Table 5. The adjusted coefficients of multiple regression model assessing the determinants of emigration from the new European Union countries

	Koreguoti koeficientai		
	<i>B</i>	<i>t</i>	Statistinio reikšmingumo lygmuo – <i>p</i> (<i>Sig.</i>)
Konstanta	2,0	7,0	0,00000002
Darbo užmokesčio santykis	-0,2	-6,0	0,000002
Nedarbo lygio santykis	0,06	2,0	0,02
Užimtumo lygio santykis	-0,6	-2,0	0,01
Ekonomikos globalizacijos indeksų santykis	-0,5	-4,0	0,0001
d_1	0,1	3,0	0,009
d_2	0,04	0,8	0,4
d_3	0,6	7,0	0,000000002
d_4	0,3	3,0	0,002
d_5	0,9	8,0	0,00000000008
d_6	0,5	5,0	0,000000006
Vėluojantis priklausomas kintamasis (ln)	0,8	6,0	0,0

Kilmės ir tikslo šalių darbo užmokesčio skirtumai. Gauti regresinės analizės rezultatai, rodantys, kad didėjant kilmės šalių ir tikslo šalių darbo užmokesčio santykiui, emigrantų iš kilmės šalių (naujųjų ES šalių, kartu ir Lietuvos) į tikslo šalis skaičius mažėja iš dalies sutampa su Ahmad *et al.* (2008) atliktų tyrimų, kuriais siekta įvertinti emigraciją lemiančius veiksnius, rezultatais, rodančiais, kad tarp darbo užmokesčio ir emigracijos egzistuoja atvirkštinė priklausomybė, tačiau iš dalies prieštarauja Čiarnienės *et al.* (2009), Son, Noja (2012), Sulaimanova, Bostano (2014) atliktų tyrimų rezultatams, rodančiais, kad tarp darbo užmokesčio ir emigrantų skaičiaus egzistuoja tiesioginė priklausomybė ir Martinaičio, Ivanauskaitės (2012) atliktam tyrimui, kuriuo nustatyta, kad darbo užmokestis yra nereikšmingas veiksnys ir neturi poveikio neto migracijai (kartu ir emigracijai). Gauti rezultatai taip pat prieštarauja anksčiau atliktos regresinės analizės, kuria siekta įvertinti emigraciją tik iš Lietuvos lemiančius veiksnius, rezultatams, rodančiais, kad tarp Lietuvos ir tikslo šalių darbo užmokesčio santykio ir emigrantų iš Lietuvos į tikslo šalis skaičiaus egzistuoja statistiškai nereikšmingas ryšys. Vertinant regresinės analizės rezultatus, paminėtina, kad jie sutampa su neoklasikinės migracijos teorijos teiginiu, jog vienas iš pagrindinių migraciją lemiančių veiksnių yra darbo užmokesčio skirtumai tarptautinėse rinkose, lemiantys darbo jėgos judėjimą iš rinkų, kurioms būdingas žemesnis darbo užmokestis, į rinkas, pasižyminčias aukštesniu darbo užmokesčiu.

Pažymėtina, kad nors Lietuvoje BVP, vienam gyventojui, išreikštas PGS vienetais, visu 1998–2013 metų laikotarpiu, lyginant su ankstesniais metais, išskyrus 2008–2010 m. dėl ekonomikos ir finansų krizės, pasižymėjo didėjimo tendencija, darbo užmokestis šalyje išliko gana mažas. 2013 m. oficialaus darbo užmokesčio ir BVP santykis Lietuvoje siekė tik 44 proc. ir buvo vienas mažiausių, lyginant su kitomis ES šalimis (Visionary Analytics 2014).

Kilmės ir tikslo šalių užimtumo lygio skirtumai. Pabrėžtina, kad tiek modelyje, kuriuo siekta įvertinti tik emigraciją iš Lietuvos lemiančius veiksnius, tiek modelyje, kuriuo siekta įvertinti emigraciją iš naujųjų ES šalių (kartu ir Lietuvos) lemiančius veiksnius, tarp kilmės ir tikslo šalių užimtumo lygio santykių ir emigrantų skaičiaus nustatyta atvirkštinė priklausomybė. Galima teigti, kad minėti rezultatai patvirtina teorinėje dalyje pateiktą teiginį, jog užimtumo lygis šalyje yra vienas iš pagrindinių ekonominių tarptautinę emigraciją lemiančių veiksnių.

Kilmės ir tikslo šalių nedarbo lygio skirtumai. Pažymėtina, kad gauti regresinės analizės rezultatai, rodantys, kad didėjant tyrimui pasirinktų naujųjų ES šalių ir tikslo šalių nedarbo lygio santykiui, didėja emigrantų skaičius iš minėtų kilmės šalių į emigracijos tikslo šalis

iš dalies sutampa su daugelio autorių (Ahmad *et al.* 2008; Sipavičienė, Stankūnienė 2011; Butkus, Matuzevičiūtė 2010; Martinaitis, Ivanauskaitė 2012; Darkwah, Verter 2014) atliktų tyrimų, kuriais siekta įvertinti emigraciją lemiančius veiksnius, rezultatais, rodančiais, kad nedarbo lygi ir emigrantų skaičių sieja tiesioginis ryšys, tačiau iš dalies prieštarauja Čiarnienės *et al.* (2009), Son, Noja (2012) atliktų tyrimų rezultatams, rodančiais, kad tarp nedarbo lygio ir emigracijos egzistuoja atvirkštinė priklausomybė. Pažymėtina, kad šie gauti regresinės analizės rezultatai taip pat prieštarauja regresinės analizės, kuria siekta įvertinti emigraciją tik iš Lietuvos lemiančius veiksnius, rezultatams, rodančiais, kad šalių nedarbo lygio santykis neturi statistiškai reikšmingo poveikio emigrantų skaičiui. Svarbu pažymėti, kad gauti regresinės analizės rezultatai taip pat patvirtina teorinėje dalyje išskirtos neoklasikinės migracijos teorijos aiškinimą, jog vienas iš pagrindinių migraciją lemiančių veiksnių yra darbo jėgos paklausos ir pasiūlos skirtumai tarptautinėse rinkose ir tai, kad šie skirtumai lemia darbo jėgos judėjimą iš rinkų, kurios yra perpildytos darbo jėgos, į rinkas, kurios pasižymi aukštesne darbo jėgos paklausa.

Kilmės ir tikslo šalių ekonomikos globalizacijos lygio skirtumai. Tarp kilmės šalių ir tikslo šalių ekonomikos globalizacijos indeksų santykio ir emigrantų skaičiaus iš kilmės šalių į tikslo šalis nustatyta statistiškai reikšminga atvirkštinė priklausomybė. Ekonomikos globalizacijos indeksas įvertina realius ekonominius srautus (tarptautinės prekybos santykį su BVP, proc., tiesioginių užsienio investicijų (TUI) santykį su BVP, proc., portfelinių investicijų santykį su BVP, proc., pajamų išmokų užsienio piliečiams santykį su BVP, proc.) ir ekonominius apribojimus (palsėptus importo apribojimus, vidutinį taikomų tarifų lygį, mokesčių, susijusių su tarptautine prekyba, santykį su gaunamomis pajamomis, proc., kapitalo sąskaitos apribojimus). Gauti rezultatai patvirtina pasaulio sistemų teorijos aiškinimą, kad ekonomikos globalizacija skatina asmenis ieškoti naujų ekonominio išlikimo strategijų. Spartūs ekonominiai pokyčiai, susiję su globalizacija, turi reikšmingą poveikį emigracijai. Iš dalies galima teigti, kad gauti rezultatai taip pat patvirtina teorinėje dalyje minėtą teiginį, jog ekonomikos globalizacija taip pat gali būti traktuojama kaip migraciją slopinantis veiksnys (pavyzdžiui, stipriau ekonomiškai išsivysčiusių šalių bendrovės gali perkelti gamybą į silpniau ekonomiškai išsivysčiusias šalis, kuriose darbo jėgos kaina yra mažesnė. Tokiu atveju šalyje, į kurią perkeliama gamyba, sukuriama naujos darbo vietos ir asmenims, ketinusiems išvykti iš šalies dėl darbo neturėjimo, emigruoti nebereikia). Šie rezultatai prieštarauja anksčiau atliktos regresinės analizės rezultatams.

6 lentelė. Emigrantų iš Lietuvos į pagrindines emigracijos tikslo šalis skaičiaus pokyčių prognozės, proc., 2015–2020 metų laikotarpiui

Table 6. The main emigration destinations of emigrants from Lithuania changes predictions in %, for the period of the years 2015–2020

Pagrindinės emigracijos tikslo šalys	Emigrantų iš Lietuvos į pagrindines emigracijos tikslo šalis srautų prognozės					
	Metai					
	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*	2020*
Jungtinė Karalystė	9,17	8,75	8,45	8,25	8,12	8,05
Airija	7,42	6,94	6,56	6,26	6,03	5,85
JAV	6,92	6,89	6,87	6,85	6,84	6,83
Vokietija	8,39	8,77	9,11	9,42	9,71	9,98
Ispanija	6,81	6,75	6,69	6,61	6,53	6,44
Norvegija	7,39	6,93	6,47	6,03	5,60	5,17

Migrantų tinklų veiksnys. Nustatyta, kad išvykstančiųjų iš tyrimui pasirinktų naujųjų ES šalių (kartu ir Lietuvos) skaičių analizuojamu laikotarpiu lėmė ir ankstesnių metų emigrantų iš tyrimui pasirinktų naujųjų ES šalių (kartu ir Lietuvos) į emigracijos tikslo šalis skaičius, kuris gali būti vertinamas kaip migrantų tinklų veiksnys. Minėti rezultatai sutampa su anksčiau atliktos regresinės analizės rezultatais. Taigi, atlikus empirinius tyrimus, galima teigti, kad sudarytą emigracijos procesams ekonomikos globalizacijos sąlygomis nagrinėti ir vertinti skirtą teorinį modelį tikslin-ga papildyti migrantų tinklų veiksnium. Galima teigti, kad anksčiau vykusią emigraciją iš vienuolikos naujųjų ES šalių sudarė galimybes susiformuoti migrantų tinklams, kurie sudarydami palankias sąlygas emigruoti kilmės šalyje pasilikusiems asmenims skatino tolesnę emigraciją iš tyrimui pasirinktų naujųjų ES šalių. Tai patvirtina migracijos tinklo teorijos teiginį, kad emigracija gali būti vertinama kaip save generuojantis veiksnys (De Haas 2009). Vis dėlto, kaip minėta anksčiau, emigraciją reikėtų vertinti ne vien tik kaip save skatinantį reiškinį – tam svarbūs ir kiti emig-raciją lemiantys veiksniai (kaip kilmės ir emigracijos tikslo šalių darbo užmokesčio, užimtumo lygio, nedarbo lygio ir ekonomikos globalizacijos indeksų skirtumai), kuriems neegzistuojant, emigracijos procesas po tam tikro laikotarpio tiesiog sumažėtų.

Emigrantų iš Lietuvos į pagrindines tikslo šalis skaičiaus prognozavimas

Emigrantų iš Lietuvos į pagrindines tikslo šalis apimčiai prognozuoti taikytas sudarytas emigraciją iš naujųjų ES šalių (kartu ir Lietuvos) lemiančius veiksniais vertinantis regresijos modelis.

Siekiant pagal regresijos modelį pateikti emigrantų iš Lietuvos į pagrindines tikslo šalis skaičiaus prognozes, pasirinktas ekstrapoliacijos modelis, kuriuo remiantis pri-imta prielaida, kad kito periodo nepriklausomų kintamųjų

reikšmės pakis tokiu pačiu dydžiu kaip ir praėjusiame pe-riode. Atsižvelgiant į tai, kad į pastarąjį modelį įtrauktas priklausomas kintamasis ir atsiliekantis priklausomas kin-tamasis yra logaritmuoti (ln pagrindu), sudarytas modelis (taip pat ir prognozavimo atveju) paaiškina kiek procentų pakinta y , kai x pakinta vienu vienetu, o atsiliekančio pri-klausomojo kintamojo atveju – kiek procentų pakinta y , atsiliekančiam y pakitus 1 proc. 6 lentelėje pateikti prog-nozuojami procentiniai emigrantų iš Lietuvos į pagrindines tikslo šalis skaičiaus pokyčiai (padidėjimai / sumažėjimai) 2015–2020 metų laikotarpiui, lyginant su ankstesniais metais.

Visu prognozuojamu 2015–2020 metų laikotarpiu, lyginant su ankstesniais metais, emigrantų iš Lietuvos į pagrindines tikslo šalis skaičius turėtų pasižymėti didėjimo tendencija (žr. 6 lent.). Vis dėlto, remiantis prognozėmis, emigrantų iš Lietuvos į pagrindines tikslo šalis: Jungtinę Karalystę, Airiją, JAV, Ispaniją ir Norvegiją, išskyrus į Vokietiją, skaičius visais prognozuojamais metais, lygi-nant su ankstesniais metais, turėtų didėti lėtėjančiu tempu.

Išvados

1. Ekonomikos globalizacija pakeitė migracijos pobūdį ir apimtį: pasaulinės migracijos apimtis, greitis ir kompleksiskumas globalizacijos amžiaus metu tapo beprecedentis – XXI a. net vadinamas „migracijos amžiumi“. Migracijos teorijos gali būti klasifikuojamos pagal įvairius kriterijus. Migraciją aiškinančios teorijos šį procesą analizuoja nevienodais lygmenimis. Nagrinėjant migraciją lemiančius veiksniais, mig-racijos teorijas reikėtų vertinti ne kaip alternatyvias, o kaip viena kitą papildančias. Emigraciją lemiantys veiksniai yra labai įvairūs. Vienais iš pagrindinių ekonominių tarptautinę migraciją lemiančių veiksniais įvardijami šalių darbo užmokesčio (pajamų) dydžio skirtumai, šalių ekonominio išsivystymo lygio skir-tumai, užimtumo lygis ir nedarbo lygis, taip pat eko-

nomikos globalizacijos mastas šalyse. Globalizacija yra itin reikšmingas migraciją lemiantis veiksnys. Vis dėlto, globalizacija gali ne tik palengvinti, skatinti migracijos procesą, bet taip pat jį slopinti.

2. Sudarytame teoriniame modelyje, skirtame emigraciją lemiantiems veiksniams vertinti ekonomikos globalizacijos sąlygomis, atsisakyta prielaidos, kad emigracija priklauso tik nuo veiksnių tam tikroje šalyje ir nepriklausomais kintamaisiais pasirinkti veiksniai, išreikšti kaip skirtumai tarp konkrečių šalių porų, tarp kilmės šalies ir kiekvienos tikslo šalies. Tai pat įtrauktas kategorinis kintamasis – tikslo šalis.
3. Migrantų skaičius skirtinguose pasaulio regionuose nagrinėjamu laikotarpiu buvo skirtingas. Didžiausias migrantų skaičius nustatytas Europoje ir Azijoje. Įvertinus migracijos situaciją ES šalyse 1998–2013 metais, galima teigti, kad ji buvo gana nevienoda. Lietuva pasižymėjo didžiausia neigiama vidutinio migracijos saldo 10000-iai gyventojų reikšme, lyginant su kitomis ES šalimis. Didesnis emigrantų nei imigrantų skaičius Lietuvai buvo būdingas kiekvienais metais.
4. Emigracijos procesams ekonomikos globalizacijos sąlygomis analizuoti skirtą teorinį modelį patikrinus empiriškai Lietuvos atveju, nustatyta, kad analizuojamu metų laikotarpiu statistiškai reikšmingą atvirkštinį poveikį emigrantų iš Lietuvos skaičiui turėjo šalies ir tikslo šalių užimtumo lygio skirtumai, o statistiškai reikšmingą teigiamą poveikį turėjo ankstesnių metų emigrantų iš šalies į tikslo šalis skaičius (migrantų tinklų veiksnys). Nustatyta, kad į tokias tikslo šalis kaip Airija, Ispanija ir Norvegija, Jungtinė Karalystė, JAV, Vokietija, taip pat Danija, Švedija, Italija, Nyderlandai ir Prancūzija, palyginti su likusių tikslo šalių grupe, visoms sąlygoms esant lygioms, emigravo daugiau Lietuvos gyventojų.
5. Teorinį modelį empiriškai patikrinus naujųjų ES šalių (kartu ir Lietuvos) atveju, nustatyta, kad analizuojamu metų laikotarpiu statistiškai reikšmingą atvirkštinį poveikį emigrantų iš naujųjų ES šalių (kartu ir Lietuvos) skaičiui turėjo minėtų kilmės ir tikslo šalių darbo užmokesčio, užimtumo lygio ir ekonomikos globalizacijos indeksų skirtumai, o statistiškai reikšmingą tiesioginį poveikį – kilmės ir tikslo šalių nedarbo lygio skirtumai ir ankstesnių metų emigrantų iš tyrimui pasirinktų naujųjų ES šalių į tikslo šalis skaičius vertintinas kaip migrantų tinklų veiksnys. Taip pat galima teigti, kad į tokias tikslo šalis kaip Vengrija, Čekijos Respublika, Belgija, Nyderlandai ir Norvegija, Ispanija ir Italija, Jungtinė Karalystė,

Vokietija, Austrija ir JAV, palyginti su likusių tikslo šalių grupe, visoms sąlygoms esant lygioms, emigravo daugiau naujųjų ES šalių gyventojų.

6. Remiantis sudarytu emigraciją iš naujųjų ES (kartu ir Lietuvos) šalių lemiančius veiksnius vertinančiu regresijos modeliu, 2015–2020 metais, lyginant su ankstesniais, emigrantų iš Lietuvos į pagrindines tikslo šalis skaičius turėtų didėti. Vis dėlto, remiantis prognozėmis, emigrantų iš Lietuvos į pagrindines tikslo šalis: Jungtinę Karalystę, Airiją, JAV, Ispaniją ir Norvegiją, išskyrus į Vokietiją, skaičius visais prognozuojamais metais, lyginant su ankstesniais metais, turėtų didėti lėtėjančiu tempu.

Literatūra

- Ahmad, N.; Hussain, Z.; Hussain, M.; Akram, W. 2008. Macroeconomic determinants of international migration from Pakistan, in *Pakistan Economic and Social Review* 46(2): 85–99 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. spalio 11 d.]. Prieiga per internetą: http://www.researchgate.net/publication/264540344_MACROECONOMIC_DETERMINANTS_OF_INTERNATIONAL_MIGRATION_FROM_PAKISTAN
- Barcevičius, E. 2012. Emigracija ir grįžtamoji migracija Vidurio ir Rytų Europoje: sėkmės istorija ar žlugusi svajonė? 31–46, iš E. Barcevičius, D. Žvalionytė (red.). *Užburta ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*. Vilnius: Vaga.
- Bijak, J. 2006. Forecasting international migration: selected theories, models, and methods, in *CEFR Working Paper 4 / 2006* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. spalio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.125.1745&rep=rep1&type=pdf>
- Butkus, M.; Matuzevičiūtė, K. 2009. Emigracijos ir reemigracijos situacija Lietuvoje, *Vadyba* 14(1): 27–32 [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.ltvk.lt/private/Vadybos%20turiniai/Vadyba_1\(14\)%20.pdf](http://www.ltvk.lt/private/Vadybos%20turiniai/Vadyba_1(14)%20.pdf)
- Butkus, M.; Matuzevičiūtė, K. 2010. Migracijos tendencijų Europos Sąjungoje vertinimas, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 2(18): 28–38 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 lapkričio 21 d.]. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2010-ISSN_1648-9098.N_2_18.PG_28-38/DS.002.0.01.ARTIC
- Castles, S. 2004. The factors that make and unmake migration policies, *International Migration Review* 38(3): 852–884 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. spalio 15 d.]. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00222.x>
- Čiarnienė, R.; Kumpikaitė, V. 2008. The impact of globalization on migration processes, *Socialiniai tyrimai / Social Research* 3(13): 42–48 [interaktyvus], [žiūrėta spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2008-ISSN_1392-3110.N_3_13.PG_42-48/DS.002.1.01.ARTIC
- Čiarnienė, R.; Kumpikaitė, V.; Taraškevičius, A. 2009. Makroekonominiai veiksnių poveikis žmonių migracijos procesams: teoriniai ir praktiniai aspektai, *Ekonomika ir vadyba* 14: 553–559 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gruodžio

- 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ecoman.ktu.lt/index.php/Ekv/article/download/9430/4746>
- Damulienė, A. 2013. Migracijos problema Lietuvoje ir jos įtaka šalies ekonomikai, *Business Systems and Economics* 3(1): [interaktyvus], [žiūrėta spalio 19 d.]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/business-systems-and-economics/article/download/314/311>
- Dapkus, M.; Matuzevičiūtė, K. 2008. Lūkesčių įtaka emigracijai: Lietuvos atvejis, *Ekonomika ir vadyba* 13 [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/bsi/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=852c7cad-b677-4cfc-b4f2-ce31cd5cd2ce%40sessionmgr4002&hid=4104>
- Darkwah, S. A.; Verter, N. 2014. *Determinants of international migration: the Nigerian experience* [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://acta.mendelu.cz/pdf/actaun201462020321.pdf>
- Daugėla, V.; Kazlauskienė, A.; Snieška, V. 2000. Darbo jėgos migracijos priežastys ir migracijos pobūdis Lietuvoje, *Inžinerinė ekonomika* 5(20) [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367185694579/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
- De Haas, H. 2009. Migration system formation and decline. A theoretical inquiry into the self-perpetuating and self-undermining dynamics of migration processes, in *Working Paper* No. 19 [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.imi.ox.ac.uk/publications-1/pdfs/wp19-de-haas>
- Dreher, A. 2006. Does globalization affect growth? Evidence from a new index of globalization, *Applied Economics* 38(10): 1091–1110. <http://globalization.kof.ethz.ch/cite/>
- Eurostat duomenų bazė. 2015 [interaktyvus], [žiūrėta rugsėjo 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tsdde230&language=en>
- Fihel, A.; Kaczmarczyk, P.; Okólski, M. 2006. Labour mobility in the enlarged European Union. International Migration from the EU8 countries, in *CMR Working Papers*, 14/72 [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 21 d.]. Prieiga per internetą: http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fxa.yimg.com%2Fkq%2Fgroups%2F23186447%2F930130911%2Fname%2FFihel.pdf&ei=iKiHUtW7I5GR7Ab4wYGoBg&usq=AFQjCNE1NgQm_ZIq3oMlvABI8UeA1A368Q&bvm=bv.56643336,d.ZGU
- Gečienė, I. 2009. Socialinių tinklų analizė migracijos studijose, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2009/2(25) [interaktyvus], [žiūrėta lapkričio 14 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ku.lt/wp-content/uploads/2013/04/2009-2-p_130-143.pdf
- Herken-Krauer, J. C. 2011. *Determinants of migration: does econometrics help? A comparative Study of Latin America and Eastern Europe* [interaktyvus], [žiūrėta spalio 10 d.]. Prieiga per internetą: http://www.academia.edu/5137025/DETERMINANTS_OF_MIGRATION_DOES_ECONOMETRICS_HELP_A_comparative_study_of_Eastern_Europe_and_Latin_America
- International Organization for Migration (IOM). 2003. *World Migration Report 2003: managing migration – challenges and responses for people on the move* [interaktyvus], [žiūrėta spalio 18 d.]. Prieiga per internetą: http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR_2003.pdf
- Jančaitytė, R.; Valavičienė, N.; Augutienė, R.; Prakapas, R. 2009. *Tarpkultūrinės kompetencijos didinimas bei įvairovės valdymo gebėjimų stiprinimas* [interaktyvus], [žiūrėta rugsėjo 16 d.]. Prieiga per internetą: http://www.iom.lt/documents/tarpkulturines_kompetencijos.pdf
- Janušauskas, A.; Nedzinskas, E.; Uleckas, A.; Vepšta, P. 2009. Šiuolaikiniai migracijos procesai ir jų įtaka Lietuvos darbo rinkai, *Vadyba* 14(2) [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.ltvk.lt/private/Vadybos%20turiniai/Vadyba_2\(14\).pdf](http://www.ltvk.lt/private/Vadybos%20turiniai/Vadyba_2(14).pdf)
- Jennissen, R. 2004. *Macro-economic determinants of international migration in Europe* [interaktyvus], [žiūrėta spalio 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CD0QFjAA&url=http%3A%2F%2Fdisserations.ub.rug.nl%2FFILES%2Ffaculties%2Ffrw%2F2004%2Fr.p.w.jennissen%2Fthesis.pdf&ei=E-6QUqqnEvT44QsXj4HYCg&usq=AFQjCNEOhIHNA2vBcwAEXhLQ8Vpa0JMhQ>
- Jungtinių Tautų ekonomikos ir socialinių reikalų departamentas. 2013b. *International migration report* [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/migration/migrationreport2013/Full_Document_final.pdf#zoom=100
- Kainth, G. S. 2009. Push and pull factors of migration: a case of brick kiln industry of Punjab State, *Asia – Pacific Journal of Social Sciences* 1(1): 82–116.
- Karalevičienė, J.; Matuzevičiūtė, K. 2009. Tarptautinės emigracijos ekonominių priežasčių analizė Lietuvos pavyzdžiu, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 1(14): 143–151 [interaktyvus], [žiūrėta spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://archive.minfolit.lt/arch/21501/21657.pdf>
- Kasnauskienė, G. 2006. *Demografijos pagrindai*. Vilniaus universiteto leidykla.
- Kumpikaitė, V.; Žičkutė, I. 2012a. Emigracijai įtaką darančių veiksnių analizė, *Economics and management* 17(2) [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ecoman.ktu.lt/index.php/Ekv/article/download/2207/1717>
- Kumpikaitė, V.; Žičkutė, I. 2012b. Synergy of migration theories: theoretical insights, *Inžinerinė Ekonomika–Engineering Economics* 23(4): 387–394 [interaktyvus], [žiūrėta spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: www.inzeko.ktu.lt/index.php/EE/article/download/1240/1949
- Kvinauskaitė, V. 2004. *Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai*. Kaunas: Technologija.
- Mansoor, A.; Quillin, B. 2006. *Migration and remittances: Eastern Europe and the former Soviet Union* [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/257896-1167856389505/Migration_FullReport.pdf
- Martinaitis, Ž.; Ivanauskaitė, J. 2012. Makroekonominiai migracijos veiksniai, iš E. Barcevičius, D. Žvalionytė (red.). *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*. Vilnius: VAGA.
- Maslauskaitė, A.; Stankūnienė, V. 2007. *Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius: Mokslo aidai [interaktyvus], [žiūrėta lapkričio 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.iom.lt/documents/seima-abipus-sienos.pdf>
- Massey, D. S.; Arango, J.; Hugo, G.; Kouaouci, A.; Pellegrino, A.; Taylor, J. E. 1993. Theories of international migration: a review and appraisal, *Population and Development Review* 19(3):

- 431–466 [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www2.dse.unibo.it/ardeni/ESI_2013/Massey.pdf
- McCann, P.; Poot, J.; Sanderson, L. 2010. *Migration, relationship capital and international travel: theory and evidence* [interaktyvus], [žiūrėta spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.massey.ac.nz/shadomx/apps/fms/fms-download.cfm?file_uuid=4442F2B0-96BF-57FE-A5FC-8AD604895E0B&siteName=massey
- Motieka, E.; Adomėnas, M.; Daniliauskas, J.; Janeliūnas, T.; Grikienis, A.; Burbulis, S.; Eigirdas, A.; Baubinaitė, K.; Krukauskienė, E.; Bukelevičiūtė, D.; Dapkutė, D. 2006. *Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išėvijos atžvilgiu*. Strateginių studijų centras [interaktyvus], [žiūrėta lapkričio 14 d.]. Prieiga per internetą: http://www.elibrary.lt/resursai/Strateginiu_stud_centras_/Tyrimai/SSC_emigracija.pdf
- Pekarskienė, I.; Susnienė, R. 2011. An assesment of the level of globalization in the Baltic States, *Inzinerine Ekonomika–Engineering Economics* 22(1): 58–68 [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: www.inzeko.ktu.lt/index.php/EE/article/download/11739/6406
- Polgreen, L.; Simpson, N. B. 2010. *Happiness and international migration* [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: http://commons.colgate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1009&context=econ_facschol
- Sipavičienė, A.; Stankūnienė, V. 2011. Lietuvos gyventojų (e)migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos, *Filosofija. Sociologija* 22(4): 323–333 [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2011/4/323-333.pdf>
- Son, L.; Noja, G. G. 2012. A macroeconometric panel data analysis of the shaping factors of labour emigration within the European Union, *Theoretical and Applied Economics* 11(576): 15–30 [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/bsi/pdfviewer/pdfviewer?vid=8&sid=852c7cad-b677-4cfc-b4f2-ce31cd5cd2ce%40sessionmgr4002&hid=4104>
- Stulgienė, A.; Daunorienė, A. 2009. Migracijos poveikis darbo jėgos rinkos pusiausvyrai, *Ekonomika ir vadyba* 14: 984–992 [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-984.pdf>
- Sulaimanova, B.; Bostan, A. 2014. International migration: a panel data analysis of the determinants of emigration from Tajikistan and Kyrgyzstan, *Eurasian Journal of Business and Economics* 7(13): 1–9 [interaktyvus], [žiūrėta gruodžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ejbe.org/EJBE2014Vol07No13p001SULAIMANOVA-BOSTAN.pdf>
- Valavičienė, N. 2013. Tarptautinė migracija struktūrinimo teorijos požiūriu, *Socialinis darbas* 12(2): 253–260 [interaktyvus], [žiūrėta lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/social-work/article/download/1596/1534>
- Visionary Analytics. 2014. „Lietuva 2030“: pažangos ataskaita. *Pažangos rodikliai 2009–2014* [interaktyvus], [žiūrėta rugsėjo 29 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lietuva2030.lt/lt/apie-nacionalines-pazangos-programa>

EMIGRATION AND THE PROCESSES OF GLOBALIZATION: CHALLENGES, CONTEMPORARY TRENDS, ISSUES, SOLUTIONS

I. Naulickaitė, B. Melnikas

Abstract

The article complexly investigates the processes of emigration from Lithuania and other European Union countries in Central and Eastern Europe which appear under contemporary conditions of economic globalization. The main attention is given to those determinants of emigration which are caused by the processes taking place in the global economy, social and economic circumstances occurring globally. The theoretical study for the processes of migration and emigration in contemporary environment of globalization has been made. The original theoretical conception intended to analyze migration flows, motives and reasons of emigration, allowing to complexly assess the impact of various economic determinants has been suggested: on the basis of this conception researches of emigration from Lithuania and other European Union countries in Central and Eastern Europe have been carried out and peculiarities of the processes of emigration reflecting the impact of circumstances determined by economic globalization have been highlighted. Carrying out empirical researches the instrumentation of economic mathematical modeling has been used.

Keywords: determinants of emigration, economic globalization, Lithuania, new European Union countries, panel data analysis, processes of emigration.